

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Історичний факультет
Кафедра етнології та краєзнавства

ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана
науково-педагогічної та
навчальної роботи

Тарас ПШЕНИЧНИЙ

2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Світоглядні уявлення українців
для студентів

галузь знань 03 Гуманітарні науки
спеціальність 032 Історія та археологія
освітній рівень перший (бакалаврський)
освітня програма Історія України та культурна антропологія
(з поглибленим вивченням іноземних мов)
Вибірковий блок Етнічна історія та етнокультура
вид дисципліни вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2021 /2022
Семестр	8
Кількість кредитів ECTS	4
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	іспит

Викладач: Громова Наталія Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри етнології та краєзнавства

Пролонговано: на 20/20 н.р. «2021» р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20 /20 н.р. _____ « _____ » 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2021

Розробник: Громова Наталія Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри етнології та краєзнавства

ЗАТВЕРДЖЕНО

Завідувач кафедри етнології та краєзнавства

Валерій КАПЕЛЮШНИЙ

(підпис)

Протокол № 13 від «30» червня 2021 р.

Схвалено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол № 7 від «26» серпня 2021 року

Голова науково-методичної комісії

Наталія ТЕРЕС

(підпис)

«29» серпня 2021 року

ВСТУП

Мета дисципліни – формування знань у студентів про особливості традиційних світоглядних уявлень українців.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. *Знати* традиційну духовну культуру українців.
2. *Вміти* опитувати інформаторів на етнографічну тематику у ході польових етнографічних експедицій.
3. *Володіти елементарними навичками* джерельної критики, історичного аналізу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Вивчення курсу «Світоглядні уявлення українців» в учбовому процесі передбачає ознайомлення студентів зі специфікою традиційної світоглядної системи українського народу. Розглядаються традиційні українські етіологічні та космогонічні уявлення, міфологія і демонологія, есхатологія, архаїчні культури (культ родючості, культ предків), уявлення про потойбічний світ тощо.

4. Завдання (навчальні цілі): формування вмінь студентів у ході польових опитувань, роботи в архівах та з опублікованими першоджерелами знаходити і систематизувати інформацію про традиційний світогляд українців.

Дисципліна «Світоглядні уявлення українців» має значний світоглядний аспект, що передбачає вироблення у професійних істориків та етнологів навичок самостійних оцінок і власних суджень щодо етнологічних проблем.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумко- вій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	<i>Знати</i> термінологічно-понятійний апарат традиційного світогляду.	<i>Лекція, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 1 (тест)</i>	4%
1.2	<i>Знати</i> українські уявлення про світ і місце людини в ньому.	<i>Лекція, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 2 (тест)</i>	4%
1.3	<i>Знати</i> основні етіологічні та космогонічні уявлення українців.	<i>Лекція, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 1 (тест)</i>	7%
1.4	<i>Знати</i> уявлення про потойбічний світ в системі традиційного світогляду.	<i>Лекція, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 2 (тест)</i>	7%
2.1	<i>Вміти</i> характеризувати (визначати характерні риси) роль та місце жінки в українському традиційному суспільстві.	<i>Лекція, семінар</i>	<i>усне опитування</i>	8%
2.2	<i>Вміти</i> визначати й оцінювати історичний розвиток, зміни і трансформації в	<i>Лекція, семінар</i>	<i>усне опитування</i>	8%

	українському традиційному світогляді від середньовіччя до сьогодення.			
2.3	Вміти визначати вплив українського традиційного світогляду та менталітету на історію та культуру України.	лекція, семінар	усне опитування	7%
2.4	Вміти розуміти сутність і характер етнокультурних процесів, які відбувалися в Україні.	лекція, семінар	усне опитування	7%
2.5	Вміти застосовувати набуті знання для вивчення традиційних світоглядів інших народів світу.	Лекція, самостійна робота	реферат	4%
2.6	Вміти провести порівняльний аналіз традиційного світогляду українців зі світоглядами інших народів.	Лекція, самостійна робота	реферат	4%
2.7	Вміти встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між окремими складовими світоглядних уявлень українців.	лекція	іспит	20%
2.8	Вміти знаходити спільні і відмінні риси у світогляді українських селян та козаків.	лекція	іспит	10%
3.1.	Професійно спілкуватися з респондентами, проводячи опитування за заздалегідь розробленим запитальником із традиційних та сучасних світоглядних уявлень українців.	лекція	іспит	10%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибіркових дисциплін, які не входять до блоків спеціалізації)

Результати навчання дисципліни (код) Програмні результати навчання (назва)	1.1	1.2.	1.3.	1.4.	2.1	2.2	2.3.	2.4.	2.5	2.6	2.7.	2.8.	3.1
ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.	+	+		+		+	+	+		+	+		+
ПРН 16. Знати основні теоретичні проблеми сучасної культурної антропології, визначати вплив культури на різні аспекти суспільного життя людини в різні історичні періоди.	+	+	+		+	+	+		+		+		+
ПРН 18.1 Знати специфіку та регіональні особливості багатовікового процесу етно- та націотворення в Україні та провідних зарубіжних країнах.	+	+	+		+			+		+		+	
ПРН 18.2 Аналізувати та класифікувати етнічні конфлікти, давати етнічну характеристику міграційних процесів сучасного світу.		+		+		+			+			+	

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. Контрольна робота з тем ТБ1 (тест): РН 1.1, 1.3 – 10 балів/6 бали*.
2. Контрольна робота з тем ТБ2 (тест): РН 1.2, 1.4 – 10 балів/6 бали.
3. Реферат з тем ТБ1: РН 2.5 – 10 балів/6 бали.
4. Реферат з тем ТБ2: РН 2.6 – 10 балів/6 бали.
5. Оцінювання роботи під час семінарських занять ТБ1: РН 2.1-2.2 – 8 балів/ 5 балів.
6. Оцінювання роботи під час семінарських занять ТБ2: РН 2.3-2.4 – 12 балів/ 7 балів.

* максимальний бал/пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю.

- підсумкове оцінювання:

- форма оцінювання – іспит;
- максимальна кількість балів, які може отримати студент – 40 балів;
- Оцінюються такі результати навчання студента: вміння визначити базові світоглядні уявлення українців про людину та навколишній світ, знання про основні космогонічні, етіологічні, антропогонічні уявлення українців.

- форма проведення іспиту – письмова, види завдань – завдання, які потребують розгорнутих відповідей;

- мінімальний пороговий рівень екзаменаційної оцінки, за якої іспит вважається складеним – **24 бали**.

Необхідна умова допуску до іспиту: студент не допускається до екзамену, якщо під час семестру набрав **менше ніж 20 балів (критично-розрахунковий мінімум)**. **Рекомендований мінімум допуску до іспиту 36 балів.**

7.2 Організація оцінювання:

Контроль знань студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, отримані з усіх тем двох тематичних блоків (бали, отримані під час семінарів (усні опитування); бали, отримані за виконання рефератів; бали, отримані під час контрольних робіт (за виконання тестових завдань), а також бали, отримані під час складання підсумкового контролю (іспиту), а саме: за виконання запропонованих письмових завдань.

Зміст курсу поділений на 2 тематичні блоки. Кожний тематичний блок включає в себе лекції, семінари, самостійну роботу студентів, які завершуються контрольною роботою, що визначає рівень засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У тематичний блок 1 (ТБ1) входять теми 1-5, у тематичний блок 2 (ТБ2) – теми 6-12.

Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: семестрове оцінювання (контрольні роботи, усне опитування на семінарах, реферати) і підсумкове оцінювання (іспит).

Загальна сума балів – 100 балів (із них, семестрове оцінювання – максимум 60 балів; підсумкове оцінювання (іспит) – максимум 40 балів).

Тематичний блок 1 Космогонічні та етіологічні уявлення українців			Тематичний блок 2 Уявлення українців про навколишній світ і місце людини в ньому			Іспит
28 залікових балів (максимум)			32 залікові бали (максимум)			
Самостійна робота (реферат)	Семінари	Контрольна робота з тем 1-5	Самостійна робота (реферат)	Семінари	Контрольна робота з тем 6-12	40 балів
10 (максимум)	8 (максимум)	10 (максимум)	10 (максимум)	12 (максимум)	10 (максимум)	(максимум)

Упродовж семестру оцінюється робота студента **під час кожного семінару** (доповідь, доповнення, участь у дискусії). Під час семінару студент має можливість досягти від 1 до 4 балів. Критеріями оцінювання відповіді студента під час семінару є:

- повнота розкриття питання 1 бал;
- логіка викладення 1 бал;
- використання основної і додаткової літератури 1 бал;
- аналітичні міркування, вміння робити висновки 1 бал.

Реферат студент подає викладачеві на останньому семінарі кожного Тематичного блоку, зокрема Реферат 1 (остання декада квітня) і Реферат 2 (остання декада травня). Критеріями оцінки самостійної роботи студента є:

- глибоке розкриття проблеми, відображена власна позиція 10 балів;
- тема розкрита неповно 7-9 балів;
- реферат суто компілятивного рівня 4-6 балів;
- розкритий лише окремий аспект 1-3 балів.

Після завершення відповідно Тематичного блоку 1 і Тематичного блоку 2 проводяться **контрольні роботи** у формі тестування, зокрема Контрольна робота 1 (остання декада квітня) і Контрольна робота 2 (остання декада травня). Завдання з тестування містить 20 запитань, правильна відповідь на кожне з яких оцінюється в 0,5 бала.

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі модульних контрольних робіт здійснюються у відповідності до «Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу» від 1 жовтня 2010 року.

Екзаменаційний білет містить 4 завдання, кожне з яких оцінюється в 10 балів. Критеріями оцінювання відповіді є:

Відповідь повна, подане власне бачення проблеми	10
Відповідь повна, подане власне бачення проблеми та зроблені ґрунтовні висновки, проте наявні окремі незначні помилки при викладі фактичного матеріалу	8-9
Відповідь відображає знання фактичного матеріалу з питання	7
Відповідь демонструє знання фактичного матеріалу, але допущені окремі помилки	6
Відповідь фрагментарна, відображені лише деякі аспекти проблеми	4-5
Відповідь фрагментарна, наявні суттєві помилки при викладі фактичного матеріалу	3

Умовою допуску до іспиту є отримання студентом під час семестрового оцінювання не менше ніж 20 балів (**критично-розрахунковий мінімум**). При цьому обов'язковим є успішне складання модульних контрольних робіт. **Рекомендований мінімум** для допуску до іспиту – 36 балів.

При простому розрахунку отримаємо:

	Тематичний блок 1	Тематичний блок 2	Іспит	Підсумкова оцінка
Мінімум	17	19	24	60
Максимум	28	32	40	100

7.3 Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій і семінарів.

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		лекції	семінари	сам. роб.
Розділ 1. Космогонічні та етіологічні уявлення українців				
1	Тема 1. Традиційний світогляд та його наукові дослідження.	2	-	5
2	Тема 2. Традиційний світогляд і релігія.	1	1	5
3	Тема 3. Народні уявлення українців про першоелементи світу та стихії.	1	1	5
4	Тема 4. Традиційні космогонічні уявлення українців.	2	1	4
5	Тема 5. Традиційні етіологічні і антропогонічні уявлення українців.	2	1	4
	<i>Реферат з тем ТБ1</i>			8
	<i>Контрольна робота з тем ТБ1</i>		1	8
Розділ 2. Уявлення українців про навколишній світ і місце людини в ньому				
6	Тема 6. Уявлення про сакральне. Вища міфологія. Уявлення про Бога, Божу матір, святих, дні тижня.	1	1	5
7	Тема 7. Нижча міфологія (демонологія) в народних віруваннях українців.	1	1	4
8	Тема 8. Гендерна проблематика. Статус жінки в українському традиційному суспільстві.	2	1	4
9	Тема 9. Народні уявлення українців про простір і час.	2	1	5
11	Тема 10. Традиційна мораль і цінності українського селянина. Традиції комунікації, шанування, гостинності, взаємодопомоги.	2	1	5
12	Тема 11. Традиційні цінності і мораль українського козацтва. Спільні і відмінні риси у козацькому та селянському світогляді.	2	1	5
13	Тема 12. Українські народні уявлення про смерть і потойбічний світ.	2	-	5
	<i>Реферат з тем ТБ2</i>	-		8
	<i>Контрольна робота з тем ТБ2</i>	-	1	8
	ВСЬОГО	20	12	88

Загальний обсяг 120 год., в тому числі:

Лекцій – **20 год.**

Семінари – **12 год.**

Самостійна робота – **88 год.**

9. Рекомендована література:

Основна:

1. Борисенко В.К. Традиції та життєдіяльність етносу (на матеріалах святково-обрядової культури українців). – К.: УНІСЕРВ, 2000. – С. 172-176.
2. Буйських Ю. «Колись русалки по землі ходили...». Жіночі образи української міфології. – К.: Клуб сімейного дозвілля», 2018. – 320 с.
3. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К.: Довіра, 1993. – 412 с.; К.: Наукова думка, 1992. – 402 с.
4. Гримич М.В. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців (Когнітивна антропологія). – К.: ВПОЛ, 2000. – 379 с.
5. Гузій Р.Б. З народної танатології: карпатознавчі розсліди. – Львів, 2007.
6. Етнокультура Рівненського Полісся. / Упор. В.П. Ковальчук. – Рівне: ПП ДМ, 2009. – 376 с.
7. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ - початок ХХ ст.). – Львів, 2008. – 272 с.
8. Легенди та перекази. / Упоряд. та примітки А.Л. Іоаніді, вст. ст. О.І. Дея. – К.: Наукова думка, 1985. – 400 с.
9. Поріцька О. А. Українська народна демонологія у загальнослов'янському контексті (ХІХ – поч. ХХ ст.). – К., 2004. – 184 с.
10. Чеховський І. Демонологічні вірування і народний календар українців Карпатського регіону. – Чернівці: Зелена Буковина, 2001. – 303 с.

Додаткова:

1. Андрущенко Степан, Громова Наталія. Вікна і двері як межові символи хатнього простору. // Етнічна історія народів Європи. – 2020. – Вип. 61. – С. 17-26.
2. Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. / За ред. Гошка Ю.П. – К.: Наукова думка, 1983. – 174 с.
3. Боряк О. «Там живуть такі, як я...»: сільське кладовище як простір потойбічного життя (за матеріалами польових досліджень Полісся). // Народна творчість та етнологія. – 2012. – № 4. – С. 76-88.
4. Войтович Н. Народна демонологія Бойківщини. – Львів: СПОЛОМ, 2015. – 228 с.
5. Галайчук В. Українська міфологія. – К.: КСД, 2016. – 288 с.
6. Голосіння / упоряд. І. Коваль-Фучило; [наук. ред. Л. Іваннікова]; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К., 2012. – 792 с
7. Гримич М. Два виміри національного характеру / М. Гримич // Наука і суспільство. – 1991. – № 8. – С. 27–31.
8. Гримич М.В. До питання про статус жінки в традиційному українському суспільстві. // Етнічна історія народів Європи. – 2000. – Вип. 7. – С. 16-21.
9. Громова Н. Українські традиційні уявлення про походження тварин. // Етнічна історія народів Європи. – 2019. – Вип. 58. – С. 38-45.
10. Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. / За ред. Гошка Ю.П. – К.: Наукова думка, 1987. – 470 с.
11. Етнографічні групи українців Карпат. Бойки. / ІН НАНУ. За ред. С. Павлюка. – Харків: Фоліо, 2020. – 576 с.

13. Етнографічні групи українців Карпат. Гуцули. / ІН НАНУ. За ред. С. Павлюка. – Харків: Фоліо, 2020. – 384 с.
14. Етнографічні групи українців Карпат. Лемки. / ІН НАНУ. За ред. С. Павлюка. – Харків: Фоліо, 2020. – 368 с.
15. Захарченко Г.М. Уявлення про душу, смерть та потойбічний світ в світогляді слов'ян (за матеріалами експедицій на Одещині) // Етнічна історія народів Європи: Традиційна етнічна культура слов'ян. – К., 1999. – № 2. – С. 40-44.
16. Качмар М. Культурологічні мотиви українських етіологічних легенд. // Народознавчі зошити. – 2009. – Вип. 1-2. – С. 174-183.
17. Курочкін О. Українці в сім'ї європейській: Звичаї, обряди, свята. К.: Бібліотека українця, 2004. 248 с.
18. Лемківщина. Історико-етнографічне дослідження. У 2-х т. – Т. II. Духовна культура. / Відп. ред. С. Павлюк. – Львів: ІН НАНУ, 2002. – 420 с.
19. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Том 3. Зрілість. Жіноцтво. Жіноча субкультура. – К.: Дуліби, 2012. – 480 с.
20. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. – К.: Обереги, 1992. – 88 с.
21. Поділля: Історико-етнографічне дослідження. / За ред. Пономарьова А.П. – К.: Доля, 1994. – 504 с.
22. Сокіл В.В. Народні легенди та перекази українців Карпат / НАН України; Інститут народознавства. К.: Наукова думка, 1995. 157 с.
23. Тарнавський Р. Толока під час будівництва в громадському побуті українських селян (друга половина ХІХ - перша половина ХХ ст.). // Народознавчі зошити. – 2012. – Вип. 6. – С. 995-1009.
24. Як виник світ: Легенди, колядки, балади. / Зібрав, упорядкував і опрацював В. Сокіл. – Львів: Каменяр, 2001. – 87 с.